

Lorategiaren zaintzaz

Topiko zuhirinduak eraitsiz, euskal zinemarik bada. Espainiako Zinema Akademiak *Loreak* (2014) filma Oscar sarieretan Espainia ordezkatzeko hautatu duenetik, bederen. Metropolitiko zinema kritikaririk entzutetsuena euskarazko film guztiak «arrazaren araztasuna goستن duten panfletoak» ez direla ohartu denetik primeran doakigula dirudi. Izan ere, aitor dezagun, sezesionista kosmopolitok beti estimatu izan dugu Inperioaren lausenguen balio terapeutikoa.

Aparta da *Loreak* (2014), zinez. Baina gure lorategi oparoaren adierazgarri da ala paraje jelatu eta babesgabeetan hozitutako krabelin antartiko bakartia? Egia esan, espezie inbaditzaileak –estatubatuarrak, batik bat– nagusi diren euskal ekosisteman urriak dira labeldun loreak. Are gutxiago, eder direnak. Tamalez, ez dira mimesi hutsez ugalduko. Horretarako, lurra erein eta loreak egoki ureztatu, elikatu eta inausi behar dira. Eta, erronka gordin horretan, erakundeek ezin dituzte gure lorezainak abandonatu.

Sinplista eta demagogikoa litzateke, ordea, erakundeei erru osoa egozte; ukaezina baita azken urteotan Eusko Jaurlaritzak –EAEn– inbertsio lanik egin duela euskal zinemaren esparruan. Halaz guztiz ere, inbertitutako dirua ez da aski euskal zinema industria estrategiko bihur daitekeela sinetsiz gero. Danimarkak bere zinema laguntzeko bideratzen duen dirua Euskadirena halako bost –*per capita* inbertsioa– da, kasu.

Estaturik bagenu, neurri protekzionistekin babes genezakeen gure zinema. Frantziak bezala, BEZa %5era jaitsiz eta sarrera-txartelaren %11 zinema ekoizpenera bideratuz, esate baterako. Baina ikus-entzunezkoaren eskuduntzak ere

bereganatu ez diren honetan, beste neurri batzuk hartzea ezinbestekoa da. Hortaz, ohiko diru-laguntzak eta EITBren inplikazioa –114,2 milioi euroko ustiapen-aurrekontua du 2016rako– areagotzeaz gain, nahitaezkoa da gaur egun kalitatezko euskarazko zinema sortzen ari diren ekoiztetxe txikiak (Moriarti, Txintxua Films...) egonkortu daitezen ere baldintza egokiak sustatzea. Horretan datza, hain zuzen ere, lorategiaren zaintza.

Amama ez da Arralden bizi

Bigarren urtez jarraian, euskarazko pelikula bat lehian izan da Donostiako Zinemaldiko Sail Ofizialean. Asier Altunak zuzendutako *Amama* (2015) poetikoa, hain justu. Oso gurea izanik ere, unibertsa ere baden auzia –sustraietara atxikitako belaunaldi zaharraren eta sorlekutik harago so ari den belaunaldi berriaren arteko talka samina– jorratzen duen film hunkibera da. Oro har hartuta, kritika onak jaso dituen obra.

Alta, salaketarik ez da falta izan. Antza, euskarazko zinemaren kuota bat ezarri baita Zinemaldian. Ez dugu halakorik dagoenik uste. Are gehiago, euskarazko zinemari kalte egingo lioke horrek; gutxieneko kalitate maila bat izatea ezinbestekoa baita A kategoriako zinemaldi batean duintasunez lehiatzeko. Kuotarik bada, ordea. Rebordinosek berak aitortu zuen *Berria* kazetan: «Zinemaldiak ezin ditu Espainiako bi pelikula baino gutxiago jarri lehian, nahiz eta ez egon gustatzen zaizkigun bi». Halaber, bost film frantziar izan ziren Cannesen eta haietako bat –*Dheepan* (2015)– gailendu zen. Beraz, *Amama*-ren kasuan, kuotarik ez. Esne kuota ez bada, behintzat.

Edonola ere, *Amama*-ren arrakastak –eta *Loreak* filmare-naren oihartzunak– euskarazko fikziozko zinemaren irudi desitxuratua dakarkigu. Izan ere, Asier Altunaren film liri-koaz landa, 2015ean ez da gure zinema aretoetan euskarazko fikziozko pelikularik eskaini kasik. Javier Rebollo eta Alvar Gordejuelak zuzendutako *Txarriboda thriller* iluna, Ander

Odriozolaren *Bingen*, Ben Sharrock eskoziarraren *Pikadero*, eta ezer gutxi gehiago.

Hori horrela, bozkarioak bihotzetik gainezka egingo ez baligu, hobe. Telebistan ere euskarazko fikzioa ez delako sasoi onegirik bizitzen ari. *Goenkale* telesailaren galerak euskal zinemaren oinarriak astindu ditu, aktore, gidoigile eta teknikari askoren harrobi zein ogibide izan da-eta urte luzez. Euskaldun berri eta zaharren itsasargi. *Aitaren etxea* eta *Eskamak kentzen* telesail berriekin euskarazko fikzioari eusteko asmoz dabilela ETB dirudi. Kostako da *Goenkale*-k utzitako hutsunea betetzea, baina.

Gure memoria galduaren bila

Nekez aurki daiteke euskarazko dokumentalik gure zinema aretoetan. Paradoxikoki, baina, Euskal Herrian sasoi opa-roa bizi duen generoa da, teknologiaren merkatzeak zein demokratizazioak dokumentalaren esparrua irauli baitute azken urteotan. Ondorioz, ekoizpena izugarri areagotu da eta sareak ere dokumentalak erakusteko aukera berriak eskaini ditu. Zinema aretoetan estreinatutako film bakanetan, zirkuitu komertzialetik at dauden dokumentalen espirtua usna liteke usu, egiazki. Gertuko auziak dira-eta gogoetagai. Iraganean, euskal memoria galduan, ahantzitako altxorrak.

Lehen euskarazko pelikula soinu bandarik gabe aurkitu izanaren drama ironiaz ziprizzintzen du Josu Martinezek *Gure sor lekuaren bila* (2015) dokumentalean. Hunkigarriena, dudarik gabe, Andre Madre hazpandarraren *Gure sor lekua* (1956) filmeko protagonisten testigantza sentiberak dira. Isiltasuna urratuz, hitzaren bitartez biluzten baitituzte kostunbrismo idiliko mutuaren itzalean ezkututzen diren gogoeta, sentipen eta oroitzapenak. Gure zinema galduaren ahotsa berreskuratzeko ahalegin esanguratsua da.

Euskal memoriaren ondare ere bada pilota. Oteizaren pilotaren hotsak antzeman daitezke Jorgen Leth eta Olatz

Gonzalezen *Pelota II* (2015) estreinatu berrian. Esku-pilotaren arrakastatik harantzago, ostera, badira ere ahanzturan itotako istorio ederrak. *Jai Alai Blues* (2015) kitzikagarria da horren adierazle argia. Bertan, zesta-puntaren gainbeherari buruzko blues malenkoniatsua dakar Gorka Bilbao zinemagileak. Gangster, zinema izar eta aberaskumez betetzen ziren frontoien kronika nostalgikoa da. Puntistak munduan barna miretsiak ziren sasoi urrunaren lekukotasun zirrargarria.

Euskal gatazka –nola ez– gogoetagai ere izan da. Zinematarra berandu samar iritsitako *Echevarriatik Etxeberriara* (2014) filmean, indarkeriari buruzko hausnarketa antropologikoa egiten du Ander Iriarte zinemagileak Oiartzun herria abiapuntu hartuta. Antzeko estrategia bat darabil Bertha Gaztelumendik *Negar franko egingo zuen aitak* (2015) dokumentalean, herri bat –Amasa-Villabona– baitu oinarri 36ko gerrak euskal gizartean izan zituen ondorio larriak ezagutzera eman eta bizikidetzaz jarduteko.

ETBren gerizpean, gure historia hizpide duten hainbat film estreinatu dira. Iban Gonzalezen *Gernikako Batailoia* (2015) dokudrama da horren erakusgarri. Hamaika Telebistak berak ere Josu Muguruzari buruzko filma –Lander Iruin eta Markel Andiarenekin *Zohardia* (2015)– eman zuen haren hilketaren urteurrenean. Memoria historikoa xede duten lanak guztiak.

Animazioa, arrotza bezain iradokitzailea

Narrea eta askotarikoa da euskal animazioa. Sarri-askotan, ordea, txikietsi ei da. Goya sarietarako izendatutako *Dixie eta matxinada zombia* (2014) animaziozko filmak jasotako oihartzun apala da horren paradigma. Aurten ere haurrei zuzendutako animaziozko bi pelikula estreinatu dira euskaraz. Lehena, *Yoko eta lagunak* (2015) xaloea, txikienei zuzendua dago eta jolasaren aldarrikapen alegera da. Irudimenaren apologia samurra. Buru karratudun pertsonaiak dira marrazki bizidunetako unibertso horren protagonista, eta haurrak

liluratzen dituen Yokok Miyazakiren Totoro iradokitzailea dakar gogora usu. Euskal animazioaren esparruan ibilbide oparoa duen Juanjo Elordik eta Rishat Gilmetdinov errusiarrak zuzendu dute. Ezpal berekoa da ere *Olentzero eta Amilaren sekretua* (2015). Beste adin tarte bati dago bideratua istorioa, ostera. Koskorrago diren neska-mutilei, alegia. Eritasun arraroak dituzten haurrak dira Gorka Vazquezen filmaren protagonistak, eta euskal mitologiak pisu nabarmena du bertan.

Animazioa, ordea, ez da hurrei zuzendutako ekoizpenetara mugatzen. Helduei zuzendutako animazioak ere berebiziko garrantzia du Euskal Herrian. Eremu horretan, aurtan euskarak ohi baino presentzia apalagoa duen arren, bada lan esanguratsurik. Hala, *Psiconautas, los niños olvidados* (2015) aipatzea ezinbestekoa zaigu. Pedro Riverok eta Alberto Vazquezek *Birdboy* (2010) perlatxoaren protagonistak alegia postapokaliptiko gordin batean itotzen dituzte bertan. Iluna bezain lirikoa da filma, Tim Burtonen unibertso hitsa eta salaketa soziala ere uztartzen dituen artelan liluragarria.

Orobat, animazioaren maitale guztiak gatibatu dituzten bi film labur –arras ezberdinak biak ala biak– nabarmentzea ere nahitaezkoa da: Isabel Herguera maisuaren *Amore d’Inverno* (2015) aparta –Zinebin Euskal Zinemaren Sari Nagusia erdie-tsi zuena–, eta Aitor Oñederraren *I Said I Would Never Talk About Politics* (2015) –Euskal Zine Bilerako Urrezko Antzara– satira politiko beltza. Pieza arrotz bezain iradokitzaileak.

Auzia ez da neurria, kalitatea baizik

Duela hamarraldi bat pasatxo, Koldo Almandozek galdera erretoriko haxe egin zuen aldizkari honetan bertan: «Maratoia korritzen duen atleta 100 metroko proba korritzen duena baino gehiago al da?». Formatu laburrak nozitzen zuen –eta duen– gutxiespenaren aurrean matxinatu eta iraupen laburreko zinemaren apologia irudimentsua egin zuen zinema

zuzendari donostiarrak orduan, zinez eta minez. Ironia zorrotzez, ohi legez.

Polemika zahar oro ziklikoki eraberritu ohi da, baina. Hala, oraindik ere, film laburra amateur edo hasiberrien kontua dela aldarrikatzen duenik bada; labur eta ttipi sinonimo balira bezala. Are gehiago, Kimuak katalogoak zinemagile ospetsuenei erretreta eman beharko liekeela dioten ahotsak ere ez dira falta. Antza, kimu gaztetxoenen ernamuintzea oztopatzen dute.

Euskal film laburrik onenak aukeratu eta munduan barna ezagutaraztea da Kimuak en zeregina. Eta, hautu horretan, irizpide nagusia kalitatea izanik, ezin dira obrarik onenak baztertu egileak izen handikoak direlako soilik. *Aupa Etxe-beste!* (2005) arrakastatsuen ostean Asier Altuna lehiaketatik at utzi izan balitz, ez genukeen, ziur aski, *Sarean* (2006), *Artalde* (2008), *Zela Trovke* (2013) eta *Soroa* (2014) bezalako harribitxiak dastatzeko modurik izango. Beste horrenbeste esan liteke lerro hauek idazteko unean Oscarren *shortlist* zorrotzean zen Raul de la Fuenteren *Minerita* (2013) saminaz.

Aukerak murriztean baino, areagotzean datza gakoa. Film laburren mundua hobekien ezagutzen duen profesionalak, Txema Muñozek, aspaldi eman zuen irtenbidearekin: euskal film laburra oinarri izango lukeen agentzia baten sorrera. Kalitatezko film laburrak zein hasiberrien lanik goiztiarrenak ere bere baitan hartuko lituzke erakunde horrek, informazioa, aholkularitza eta babes eskainiz egile guztiei. Finean, film laburra ez da zinemagile handien harrobi huts –sari hala jokatzen duen arren–, inolaz ere. Begirunea merezi duen zinema formatua da. Auzia ez baita neurria. Kalitatea baizik. 🍷